

ladnak el szavai, hogy bogozódnak össze kuszán, formákon és grammatikai kényszereken, hogy tépnek s száguldanak keresztül, mikor szegény, szegény szavakkal és szegény, szegény papíron igyekszik és kínlódik kitombolni az erotika viharát, amihez ezer zenekar és tízezer nehéz festék is kevés.” A korban uralkodó impresszionista kritika jellemző megfogalmazása e pár mondat, mely nem a művet, hanem írója egyéniségét ragadja meg, mind jobban azonosulva vele és törekvéseivel, mind messzebbre távolodva a bíráló — nem éppen találó fogalom — tárgyául szolgáló színműtől. Stílusbravúr Karinthy tűzijátéka, amint sok egyéb írása is. Szomorú közben elhalványul, ahogy a mi hűtlen emlékezetünkben is egyre homályosabban van jelen. Veszteség? Feltétlenül, ám vannak nagyobbak is.

Ahogy mindig, most is élvezettel, derűsen olvastam Tarján Tamás írásait, melyekből visszakövetkeztethetünk az irodalom kínálta életértékekre, amelyhez kutatásában eddig is, ebben a kötetében is hű maradt. Aki szeret súlyok nélkül repülni, annak ajánlom. (*Pont Kiadó, Budapest, 2016*)

RÓNAY LÁSZLÓ

RÓNAY LÁSZLÓ: MÁRAI SÁNDOR ÚJRATÖLTVE

A hurkát töltik, a kolbászt töltik, de nem mondhatom a feleségemnek, amikor kérdi, mi legyen a másnapi ebéd, nem mondhatom, hogy tölts egy töltött paprikát. A töltött paprikát nem töltik. A töltött káposztát sem töltik, hanem csinálják, készítik. Nem is főzik, a levest főzik. Ilyen nyelvi meghatározottságok között élünk. És mit töltenek újra? A fegyvert. A puskát újratöltik. Akkor Rónay László kis kötetének címadásával azt akarta mondani, hogy Márai Sándor fegyver? Nem tudom, mit akart mondani, de ha erre gondolt, akkor igaza volt. Márai egy finom mechanikájú, remekült esztergált csövű fegyver a butaság és minden evilági értelmetlenségei ellen, amikor hitet kell tenni az európai humanizmus értékei mellett.

Voltak manírjai és voltak nyafogós napjai, amikor ilyesmiket írt: „Egy napon nem hittem feltétlenül abban, hogy éppen nekem kell kiirtani a világból minden ízléstelenséget, aljasságot s panamát; igen, abban sem hittem feltétlenül, hogy a szárnyas, gyors röptű, írott szóval változtatni lehet még valamit a világon.” (*Egy polgár vallomása*. II. k.) Ez a múlt század harmincas éveinek közepe táján történt velem, de aztán még ötven évig mondta a magáét, megátalkodott konok elhívással a józan értelem nevében. Rónay László valamikor tudós monográfiát írt

Márai életművéről majd 700 oldalon (két normális könyv helyét veszi el a polcomon). Biztos vagyok abban, hogy nemzedékemből ő tud legtöbbet Márai Sándorról, ő ismeri legjobban ezt a nemcsak jelentőségében, hanem terjedelmében is nagy irodalmat. Most, ebben a kötetében kisebb-nagyobb írásaiból válogatott, azokból az írásaiból, melyek nem az esztétáról, nem a regénykonstruktórról szólnak, hanem erről a fegyverszerű íróról, akinek csőre szerelt távcsőven keresztül ma is érdemes ránézni a világra.

„Márai tisztán látta Európa gyengeségeit. Tudta, hogy a politikusoktól nem sokat várhat. Nem tetszelgett a kikezdhetetlen erkölcsű polgár szerepében, morális fölényét sem hangoztatta, de azt soha nem gondolta volna, hogy akkor vagyunk humanisták, ha baltás gyilkosokat küldünk vissza szülőhazájukba, vagy ha a korrupcióval átszótt, erőszakra épülő Oroszországot tekintjük ideálnak.” Máskor ilyen gondolatokra jut Márai olvasása közben: „Létezett valaha is az idealizált Európa? Éltek és úgy éltek, ahogy Márai megjelenítette őket, akik hazatértek vándorútjaikról békés otthonukba, a könyvszekrényeikhez, a hatalmas ovális asztalokhoz, melyek mellett méltósággal elmondták ebéd előtt az asztali áldást? Szép Európa lehetett, a képzelet Európája, amely célt, reményt és távlatot adott. Akár az ókoriak számára a Boldogok Szigete, amelyet sohasem lehetett elérni, de mindenkinek tudomása volt (és van) róla, aki gondolkodni és érezni tud. Az igazi művésznek kötelessége (volna) elhítenni társaival, hogy létezik, elérhető, ha másképp nem, úgy, hogy tiszteltben tartjuk emberközpotú hagyományait...”

Hétköznapi diskurzusainkban rendre összekeverünk két szót, azt képzeljük, hogy a polgár azonos a középosztállyal. Márainak lesújtó véleménye volt a középosztályról, talán még rosszabb véleménnyel volt róluk, mint a népi írók, akiket ugyancsak nem szeretett. De a polgár az ideál volt számára, egy kiválasztott „élcsapat”, vagy távoli ideál, mint a 19. századi messianista forradalmárok számára a soha el nem érkező kommunizmus. És ez a csak virtuálisan létező polgár testesítette meg írásaiban a humanizmust. Polgár és középosztály: ez két világ volt számára, de polgár és humanizmus, az egyet jelentett. „Az őráratra induló Márai azt a humanizmust akarta visszaperelni, amelyről oly bensőséges lapokat írt az *Egy polgár vallomása*iban, s amelyről maga is sejtette, hogy végképp kivett a hétköznapi életből, csak az irodalom és a művészetek tartományaiiban megőrizhető.”

A kötetben sorjázó írások nem szaktanulmányok — Rónay László már régen kinőtte a filológia szűkre szabott kereteit —, hanem esszék,

nyugatos hangulatú és nyugatos gondolatvilágú esszék. Az esszé pedig a szépirodalom műfaja: aki esszét ír, az író. A pontos tárgyyszerűség e kis kötet írásaiban egyben az író saját gondolataival és saját lélegzetvételével. Nemcsak általánosságban fogalmaz, hanem megnevez, Hitlert, Horthy minisztereit, a szocialista rendszernek nevezett politikai és rendőri diktatúra évtizedeit. Márait idézve és őrajta keresztül. De elsősorban és végső soron is ez a kis kötet az ő könyve, Márai inkább csak katalizátor és jó értelemben vett ürügy. Nekem éppen ezért tetszik. Hiszem és vallom, hogy az irodalomtörténetírásnak, ha életben akar maradni, abba kell hagynia a természettudományokkal való versenyt, és vissza (vissza? előre!) kell fordulnia a természetes irodalomolvasás lelki szabadságához.

És most hadd fordítsam a tartalomismertető recenzió szavát én is személyesre. A mi családkban édesanyám volt Márai-rajongó, gyerekkori lakásunk könyvespolcain ott sorakozott minden kötete. A tilalom évtizedeiben aztán az én dolgom volt nyugati útjaimon, hogy beszerzzem „künn” (Márai modoros szóhasználata) megjelent könyveit. Néha kalandosan csempésztem őket haza, s édesanyám, miközben Kazinczy Gábor kéziratjai között kutatott, és az *Életrajzi Lexikont* szerkesztette, egy szuszra elolvasta őket. Ezek voltak a legjobb ajándékok. Tudtam Márai jelentőségét, tanítottam az egyetemen, amikor művei itthon még tiltólistán voltak, mert arra gondoltam, nem lehet, hogy a magyar irodalom leendő tanárai ne halljanak róla. Tudtam, hogy az *Egy polgár vallomásainak* első kötete remekmű, kedvencem volt a *Csutora*, s igazat adtam Sötér Istvánnak, amikor egyszer azt mondta, hogy a *Szindbád hazamegy* a legszebb Krúdy-regény. Tudtam Márai jelentőségét, de voltak fenntartásaim vele szemben. Nem szépírói teljesítményével, hanem szemléletének és magatartásának néhány mozzanatával.

Én úgy gondolom, hogy az antiszemita zsidózás elutasítása kizáró parancs, aki zsidózik, kizárja magát a szellemi életből. De nem szeretem a prolizást sem. Márai ezt nem érezte illemben ütközőnek „Nincs silányabb, megalázóbb ellenfél a prolinál” — írta (53.). Esterházy Péter nem írt ilyet. Nem tartom erénynek nemesnek nevezett konzervatívságát, hogy hosszú éveket élt Párizsban és semmit nem vett észre az akkor hegycsúcsaikon járó avantgárd mozgalmak izgalmas kísérleteiből. Abban sem vagyok biztos, hogy különös erkölcsi erény volt itt hagynia az országot. Nagy írók maradtak itthon. Németh László és Déry Tibor életműve nem kisebb az övénél. Szerintem aránytalanságok vannak mai megítélésében, a mai kritika túlságosan kiemeli

őt természetes közegéből, a második nemzedék írói közül. De bízom benne, hogy előbb-utóbb helyreáll az egyensúly, s lesznek, akik akár még a *Felelet* első kötetét is kézbe veszik. (*Hungarovox Kiadó*, Budapest, 2016)

KENYERES ZOLTÁN

VÉGEL LÁSZLÓ: BALKÁNI SZÉPSÉG, AVAGY SLEMIL FATTYÚJA

Újvidéktől Újvidékig terjed Végel László könyvekben mérve majd fél évszázadnyi prózaírói pályája, melynek két szélső pontja az 1968-ban Újvidéken megjelent, akkor nagy érdeklődést kiváltó s az utóbbi években magyar és szerb (fordítója Aleksander Tišma!) nyelvterületen is újabb kiadásokat megélt *Egy makró emlékiratai*, illetve a tavaly Pesten megjelent *Balkáni szépség, avagy Slemil fattyúja* című regénye. Mindkét mű színhelye Újvidék, s mindkét regény tárgya az idegenség, amit az ember a maga életközegében tapasztal. A huszonévesen írt *Makró* (ahogy az irodalmi zsargonban elterjedt) a helyét nem találó fiatalok világát jeleníti meg, a *Slemil* (ahogy talán majd az irodalmi zsargon számon fogja tartani) pedig arról a hontalanságról szól, melyet több évtizednyi egymást követő, egymásnak ellentmondó társadalmi és politikai változások alapján saját szülőhelyén tapasztal az immár érett alkotókorba jutó író. Míg a *Makró* közérzeti gyorsfotó, ma azt mondanánk, alkotói szelfi, addig a *Slemil* időben nagyobb, majd egy századot felölölő közösségi tabló. Hogy pedig Végel érdeklődésében, gondolkodásában és következképpen opusában mind az idegenség, mind pedig a hontalanság érzése egy életre szólóan jelen van, azt a két regény megírása közötti évtizedek esszéket, naplókat, traktátust olykor regényszerű struktúrába helyező gazdag és változatos könyvtermése tanúsítja.

Az egyik naplótöredékében magát „íróasztala fölé görnyedő neoplantai”-nak valló Végel ezt a már-már monomániás életélményt, amit hazátlan lokálpatriótaként érez — amint esszéi és immár több évtizedre rúgó, heti rendszerességgel publikált naplójegyzetei bizonyítják —, olykor regényben is igyekszik olvasói elé tárni. Ezúttal úgy, hogy a romantikus író, Chamisso 1814-beli különös történetének zseniális ötletét veszi kölcsön, mely szerint egyik novellájának hőse, Schlemihl Péter, miután árnyékát eladta az ördögnek, elvesztette egyéniségét, amit Végel olyképpen módosít, hogy a regény főszereplője azért nem lehet önmaga, mert több árnyéka (=neve) van, melyek az éppen hatalmon levő rendszertől függően változnak. Nagypapa, a re-